

„Ochrana životního prostředí jako nadčasový problém civilizací.“

RNDr. Miloš Kužvart

II. mezinárodní konference v Teplicích: Dialog kultur a religii jako prostředek k uchování míru

20. 6. 2015

V daném časovém prostoru se těžko mohu zabývat byť i jen skromnou výsečí dějin ochrany životního prostředí v dnešním pojetí, od starých Mayů přes roli bohyně Gaia starověkých Řeků po soudobou atraktivní hlubinnou ekologii. To ani není účelem. Jen nás z hlubin věků může např. varovat, že pád Babylonské říše byl do značné míry způsoben díky neuváženým lidským zásahům (nadměrná těžba dřeva a s tím spojená eroze).

Toto byl i problém starých Řeků. Nadměrné pastevectví v této hornaté krajině způsobilo masivní erozi zemědělské půdy. Ostatně Platon si před pouhými dvěma tisíci čtyřmi sty lety stěžuje : „To, co dnes zbývá z kdysi bohaté země, je jako kostra nemocného muže.... Kopce kdysi pokryté lesem, kde půda byla hluboká. Dříve bylo možné obdělávat řadu hor....“

Dějiny nás tedy učí od svého počátku obezřetnosti v nakládání s přírodou, s jejím využíváním podle principu „dobrého hospodaření“.

Rozdělme si roviny našeho rozhodování: na rovinu etickou – našimi dnešními činy ovlivníme životy ještě nenarozených, dále na rovinu věcnou: co je více – „třešnička na dortu“ aneb ekonomika vs. ekologie a v neposlední řadě rovinu intelektuální: složitost jevů, procesů i vzájemných vztahů v ochraně životního prostředí je taková, že na jednoduché otázky prostě nejsou jednoduché odpovědi.

Že člověk má ve vztahu k ostatní přírodě zvláštní postavení a má za to zodpovědnost je opakovaně zmiňované již knihou GENESIS: Právě v této knize, základě židovské i křesťanské víry je myšlenka správcovství přírody, a to v příběhu Noemovo archy. Ten z pohledu dnešní ochrany životního prostředí zásadní moment je v tom, že praotec Noe zachraňuje na své arše i ty živočišné druhy, na kterých nebyli lidé té doby přímo závislí (což tehdy byla zemědělská či lovná zvířata).

A kdo byl dle milé a krásné tradice skutečným prvním ekologem? Sv. František z Assisi. Je pochopitelné, že hlásání absolutní chudoby nebylo ani v jeho době nikterak populární a lidé se zrovna na jeho kázání nehrnuli. Odtud pochází známá legenda, že když nenalezl posluchače mezi lidmi, odešel do lesa a kázal lesní zvěři, která mu pozorně naslouchala.

I dnes křesťané berou rozmanitost živočišných druhů jako důkaz dokonalosti Božího díla. A pokud by člověk způsobil vyhynutí jakéhokoli druhu, bylo by to přestupkem vůči víře.

Ostatně Otec Vlasti, císař Karel IV. Věnoval část své Majestas Carolina ochraně přírody, zejména ochraně lesů a zakládání rybníků.

Později – např. v době Francisca Bacona (1561 – 1626), který je považován za zakladatele moderní filozofie, je snaha podmanit si přírodu otevřeně deklarována.

V **19. století**, v době romantismu, který dal základ novodobé ochraně životního prostředí, vznikl kult divoké přírody a dal základ staronovému druhu náboženství – panteismu. V něm je Bůh ztotožněn s přírodou.

Francouzský romantik Francois de Chateaubriand (1768 – 1848) tvrdil, že „před civilizacemi byly pralesy, po civilizacích zbyly pouště....“

V podmínkách českých, moravských a slezských zemí tehdejší Rakousko-uherské monarchie 19. století byl pro nás typickým projevem vznik stovek okrašlovacích spolků, sdružení na údržbu parků a hájů, a tato tradice přetrvala až do počátku 20. století. Například ve Znojmě již v roce 1878 vznikl Zalesňovací a okrašlovací spolek Znojmo, a co je velice poučné, byl to spolek společný pro tamní Čechy i Němce.

Jádrem ochrannářských aktivit byl od konce 19. století venkovský prostor, volná krajina. Křesťanskou duchovní kulturu tradičního českého venkova nedokázalo rozvrátit ani osvícenství, ani positivismus, **ale až liberalismus a plánované hospodářství dvacátého století.**

Ale vraťme se ještě na skok za oceán: V té době – v druhé polovině 19. století se ze Spojených států amerických vrací do Evropy jako vlna již moderní ochránářství, které díky emigrantům z Evropy, plných romantických Evropských ideálů a jejich autentickému prožitku reality divokého přírodního prostředí rychle kolonizovaných Spojených států Amerických ovlivnila zpětně zase Evropu. Koncem 19. století již v USA existovala organizace na ochranu přírodního dědictví – Sierra Club, a ve Velké Británii organizace National Trust. Zabývali se ochranou nedotknutých oblastí přírody.

Přenesme se nyní do 20. století, do konce 60. let, kdy vznikl environmentalizmus. Environmentální hnutí vznikla organicky z mnohem starších ochrannářských idejí a přístupů, každopádně byla mnohem radikálnější.

Právě počátkem 70. let minulého století vznikla hnutí jako Greenpeace a Přátelé Země. Obě konkrétně v roce 1970.

A rok 1970 byl důležitým mezníkem i díky tomu, že se v tomto roce poprvé slavil Den Země. Podle dobových záznamů se ho účastnilo na 20 milionů Američanů, kteří protestovali hlavně proti znečišťování ovzduší výfukovými plyny.

A snad i proto – také v roce 1970 - vznikla v USA Agentura ochrany životního prostředí (EPA).

Ostatně o pouhých 20 let později vzniklo jako de facto první z výdobytků Sametové revoluce Ministerstvo životního prostředí České republiky.

Ale vraťme se do roku 1970: díky společenskému tlaku byl tento rok vyhlášený Evropským rokem ochrany přírody. Jenže to přineslo jen a jen řeči, tak se pro označení tohoto roku vžil název Evropský rok konverzace – European Conversation Year.

Ale to jsme již z pohledu tisíciletí v současnosti. K radikální odnoži ochranařiny dnes patří hlubinná ekologie. Ta vychází často z myslitelů předminulého století, např. z děl Henryho Davida Thoreau (1817 – 1862). Jeho myšlenky platí dodnes: „Jestliže jste postavil vzdušný zámek, vaše práce nemusí být zbytečná, nyní k němu udělejte základy.“ Tato myšlenka rezonuje v aktivitě mnohých ochránců životního prostředí.

Já osobně ve svých publikovaných textech propaguji termín „ekologie všedního dne“, kdy po desetiletích očekávání jsme v České republice konfrontováni dopady nevhodných rozhodnutí při privatizaci síťových struktur – vodohospodářských či energetických. Přitom občané jednak nechtějí na kýžené změny k lepšímu např. v kvalitě ovzduší na Ostravsku čekat do nekonečna, a zároveň se nepříznivě do našich kapes promítají právě ty nevhodné privatizace např. městských vodovodů a kanalizací do rukou zahraničních vlastníků. Občané se zabývají ochranou životního prostředí v jednoduché, praktické rovině. Je zajímavé, že dle sociologických výzkumů přes 90 % dotázaných se zajímá o problémy životního prostředí vlastní obce či regionu, nejvýše České republiky. O celosvětově požímanou ochranu přírody se zajímá jen minimum našich spoluobčanů. Jako by za věncem našich pohraničních hor ani problém s ochranou přírody nebyl...

I když se nám tento stav věci nemusí líbit, je to jen důsledek toho, že teoretické, filozofující ochranařství je vystřídáno úzce racionálním, ekonomickým přístupem k věci.

Nikoli náhodou tento čtvrtek papež František vydal encykliku o ochraně životního prostředí. Hlava římskokatolické církve v ní vyzývá nás všechny „k naslouchání nářku planety Země a pláči chudých“.

Jeho tvrdá slova o tom, že naše planeta stále více připomíná „obrovskou horu špíny“, nás musejí burcovat k činům. Zároveň papež odmítá věřit tomu, že moderní technologie problémy ochrany životního prostředí vyřeší, že automaticky hlad a chudobu odstraní tržní růst. Tyto názory ukazují změnu v náhledu na současný stav.

Čím se tedy máme řídit? Zákony na ochranu životního prostředí? To by bylo trochu málo, vždyť předseda nejvyššího správního soudu Josef Baxa zdůrazňuje, že právo je minimum morálky. A proto končím svoje úvahy tím, že pro skutečnou ochranu životního prostředí je nejdůležitější její duchovní, nadčasový, etický rozměr.